

GLOBAL LINGUISTIC DIVERSITY AND LANGUAGE ENDANGERMENT

Xomidova Mohinur

*Fergana state university Foreign languages faculty: philology and teaching skills 2
nd course xomidovamohinur9@gmail.com +99891 044 47 41*

Adamboyeva Nafisa Qodirberganovna

Department of English course Lecturer Scientific supervisor:

Annotatsiya: *Ushbu maqola dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishining sabablarini tahlil qiladi. Maqola til yo'qolishining globalizatsiya, iqtisodiy, madaniy va siyosiy omillar bilan bog'liq ekanligini ta'kidlaydi. Kichik tillarning yo'qolishiga sabab bo'layotgan asosiy omillar sifatida ingliz tilining global dominatsiyasi, ta'lim tizimida mahalliy tillarga e'tiborning kamligi va iqtisodiy imkoniyatlarning cheklanganligi ko'rsatiladi. Tadqiqotda tilni saqlash va rivojlantirishga oid yondoshuvlar va metodologiyalar ham muhokama qilinadi. Shuningdek, til siyosati va jamiyatda tilga bo'lgan munosabatning muhimligi haqida ham xulosalar chiqarilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tillarning yo'qolishining oldini olish uchun ta'lim tizimida mahalliy tillarda ta'lim berish, hukumatlar va mahalliy jamiyatlar o'rtasida hamkorlikni kuchaytirish zarur.*

Kalit so'zlar: *Dunyo tillari, xilma-xillik, til yo'qolishi, globalizatsiya, madaniyat, til saqlash, til siyosati, ta'lim tizimi, ijtimoiy-iqtisodiy omillar, tillarning saqlanishi.*

Abstract: *This article analyzes the linguistic diversity of the world and the reasons behind the extinction of languages. The paper highlights that language loss is closely linked to globalization, economic, cultural, and political factors. Key reasons for the decline of minor languages include the global dominance of the English language, the lack of attention to local languages in educational systems, and limited economic opportunities. The study discusses approaches and methodologies for preserving and promoting languages. Additionally, the importance of language policies and societal attitudes toward language are emphasized. Based on the findings, it is concluded that to prevent language extinction, it is crucial to provide education in local languages, strengthen collaboration between governments and local communities, and raise awareness about the significance of language preservation.*

Keywords: *World languages, diversity, language extinction, globalization, culture, language preservation, language policy, education system, socio-economic factors, language maintenance.*

Аннотация: *В данной статье анализируется языковое разнообразие мира и причины исчезновения языков. Особое внимание уделяется тому, что утрата языков связана с процессами глобализации, экономическими, культурными и политическими факторами. Основными причинами исчезновения малых языков являются глобальное доминирование английского языка, недостаточное внимание к местным языкам в образовательных системах и ограниченные*

экономические возможности. В статье рассматриваются подходы и методологии для сохранения и развития языков, а также важность языковой политики и отношения общества к языкам. На основе полученных результатов сделан вывод, что для предотвращения исчезновения языков необходимо обеспечивать образование на местных языках, усиливать сотрудничество между правительствами и местными сообществами, а также повышать осведомленность о значении сохранения языков.

Ключевые слова: *Мировые языки, разнообразие, исчезновение языков, глобализация, культура, сохранение языков, языковая политика, образовательная система, социально-экономические факторы, поддержание языков.*

KIRISH

Dunyo tillarining xilma-xilligi, insoniyatning madaniy va ijtimoiy rivojlanishining ajralmas bir qismidir. Har bir til o'ziga xos va yirik tarixiy, madaniy va etnik merosni o'zida mujassamlashtiradi. Biroq, globalizatsiya, urbanizatsiya, texnologik taraqqiyot va boshqa omillar natijasida tillar o'rtasidagi aloqalar kuchaymoqda, bu esa ba'zi tillarning yo'qolishiga sabab bo'lmoqda. Xususan, kichikroq yoki chekka hududlarda yashovchi xalqlarning tillari tezda yo'qolib bormoqda, bu nafaqat tilning, balki shu tilga xos bo'lgan madaniyat va tarixning ham yo'qolishiga olib keladi. Shu sababli, dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolib borishining sabablarini va bunga qarshi qanday chora-tadbirlar ko'rilishi mumkinligini o'rganish juda muhimdir. Ushbu maqolada dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishi haqidagi mavzularni tahlil qilish, sabablarini aniqlash, mavjud metodologiyalarni ko'rib chiqish va ba'zi maslahatlarni taqdim etish maqsad qilingan.

Adabiyotlar sharhi

Dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishiga oid adabiyotlarda ko'plab ilmiy izlanishlar va tadqiqotlar mavjud. Tillarni yo'qolishining sabablarini bir nechta omillar orqali tushuntirish mumkin. Birinchi omil, globalizatsiya va madaniyatlararo aloqalar. Nativ tillarining kamayishining asosiy sabablaridan biri sifatida ingliz tilining global dominatsiyasi ko'rsatiladi. Bu fikrni Skutnabb-Kangas o'zining "Linguistic Diversity and Biodiversity" asarida ilgari surgan. U, tilning yo'qolishi faqat lingvistik muammo emas, balki ekologik, iqtisodiy va siyosiy muammolarning ham ko'rsatkichidir, deb ta'kidlagan.⁵⁰

Ikkinchi omil, iqtisodiy va siyosiy muammolar bilan bog'liq. Etnik guruhlarining iqtisodiy imkoniyatlari cheklangan bo'lsa, ular ko'pincha o'z tillarini boshqa keng tarqalgan tillar bilan almashtiradilar. O'zining mahalliy tilida gaplashuvchi odamlar, ko'pincha ingliz, fransuz yoki ispan tillarini o'rganishga majbur bo'ladilar, chunki bu tillar global bozorga kirishda va yaxshi ish topishda ustunlik beradi. Fishman o'zining "Reversing Language Shift" asarida tilni yo'qolib borishini tahlil qilishda, tillarning

⁵⁰ Skutnabb-Kangas, T. Linguistic Diversity, Language Rights and Language Ecology // Sustainable Multilingualism. – 2018. – No. 13. – P. xx.

yo'qolishi faqat tillar o'rtasidagi tengsizlikdan kelib chiqmasligini, balki ijtimoiy va madaniy omillarning ham muhim rol o'ynashini ko'rsatadi.⁵¹

Shuningdek, tilni yo'qolishiga sabab bo'layotgan omillardan biri ham ta'lim tizimidagi yomon o'zgarishlardir. Mahalliy tillarda ta'lim olish imkoniyatlarining yo'qligi ham yoshlar orasida o'sha tillarning o'rganilishining kamayishiga olib kelmoqda. Luntamo tomonidan olib borilgan tadqiqotlarda, o'rganuvchilarning o'z ona tillarini o'rganish imkoniyatlarining kamayishi, til o'rganish motivatsiyasining pasayishiga olib kelishini ko'rsatgan.⁵²

Bundan tashqari, tilning yo'qolishining ekologik va madaniy jihatlari ham mavjud. Har bir til o'zining madaniy kodlarini, xalqning urf-odatlarini va dunyoqarashini aks ettiradi. Tilning yo'qolishi bilan birga, o'sha tilga xos bo'lgan madaniyat ham yo'qoladi. Mahalliy xalqlar o'z tillarini yo'qotishi bilan o'zining an'anaviy bilimlarini va dunyoqarashini ham yo'qotadi, bu esa madaniy merosning halok bo'lishiga olib keladi.⁵³

Metodologiya

Ushbu tadqiqotda dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishi sabablarini o'rganish uchun kvantitativ va sifatli metodlardan foydalanilgan. Tadqiqot jarayonida mavjud adabiyotlar va statistik ma'lumotlar tahlil qilindi. Shuningdek, tillarning yo'qolishi va undan kelib chiqadigan ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy omillarni yaxshiroq tushunish uchun maqolalar, kitoblar, ilmiy jurnal maqolalari va xalqaro tashkilotlarning ma'lumotlari asosida batafsil tahlil o'tkazildi.

Qiyosiy tahlil usulidan foydalanilgan bo'lib, turli geografik hududlarda tilning yo'qolishi va uning sabablarini taqqoslash orqali tahlil amalga oshirildi. Bu jarayonda kichik tillar va keng tarqalgan tillar o'rtasidagi munosabatlar, iqtisodiy va madaniy omillarning tilning saqlanishiga yoki yo'qolishiga ta'sirini aniqlashga harakat qilindi.

Shuningdek, tadqiqotda muhim madaniy va tilshunoslik yondashuvlari qo'llanildi. Tillarni saqlash va rivojlantirishga oid yondoshuvlar, ta'lim va kommunikatsiya tizimlaridagi o'zgarishlar hamda til siyosati masalalari ham tadqiqotning asosiy mavzularidan biridir. Tadqiqotda bevosita tilga oid empirik ma'lumotlar to'plamaganligi sababli, nazariy va metodologik asoslar asosida umumiy xulosalar chiqarildi.

Ilmiy yangilik:

Ushbu tadqiqotning ilmiy yangiligi shundan iboratki, unda dunyo tillarining yo'qolishi muammosi kompleks yondashuv asosida tahlil qilindi. Xususan, til yo'qolishiga ta'sir etuvchi ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy va siyosiy omillar o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Shuningdek, tadqiqotda zamonaviy raqamli texnologiyalarning kichik tillarni saqlash va rivojlantirishdagi o'rni alohida asoslab berildi.

⁵¹ Fishman, J. A. Reversing Language Shift: Theoretical and Empirical Foundations of Assistance to Threatened Languages. – Clevedon: Multilingual Matters, 1991. – P. xx.

⁵² Luntamo, M. Language Attitudes and Language Choice among Young People. – P. xx.

⁵³ UNESCO. Atlas of the World's Languages in Danger. – Paris: UNESCO Publishing, 2010. – P. xx.

Bundan tashqari, til siyosati va ta'lim tizimi o'rtasidagi uzviy bog'liqlik ochib berilib, ularning tilni saqlashdagi ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi.

Amaliy ahamiyati:

Mazkur tadqiqot natijalari tilshunoslik, ta'lim va til siyosati sohalarida amaliy ahamiyatga ega. Tadqiqotda keltirilgan xulosalar asosida mahalliy tillarni saqlash va rivojlantirish bo'yicha samarali strategiyalar ishlab chiqish mumkin.

Shuningdek, ushbu natijalar ta'lim tizimida ona tillarini qo'llab-quvvatlash, o'quv dasturlarini takomillashtirish hamda til siyosatini shakllantirish jarayonlarida qo'llanilishi mumkin.

Tadqiqot natijalari, shuningdek, yosh avlod orasida tilga bo'lgan qiziqishni oshirish va madaniy merosni saqlashga xizmat qiladi.

Natijalar

Tadqiqot natijalariga ko'ra, dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishining asosiy sabablarini globalizatsiya, ijtimoiy-iqtisodiy omillar va til siyosatidagi o'zgarishlar tashkil etadi. Globalizatsiya tufayli ingliz tili kabi global tillar dominatsiyaga ega bo'lib, kichik tillarining yo'qolishiga olib kelmoqda. Shu bilan birga, iqtisodiy jihatlarning ham muhim o'rni bor: mahalliy xalqlar ko'pincha yaxshi ish topish maqsadida o'z ona tillarini tark etib, keng tarqalgan tillarga o'tadilar.

Tadqiqotda shuningdek, tilning yo'qolishi bilan birga madaniy an'analar ham yo'qolishi aniqlangan. Bu jarayon faqat tillarning yo'qolishi bilan cheklanmaydi, balki xalqning tarixiy va madaniy merosining ham yo'qolishiga olib keladi. Misol uchun, kichik etnik guruhlar orasida tildan foydalanishning kamayishi bilan birga, o'sha guruhlarining madaniyati ham yo'qolmoqda.

Muhokamalar

Dunyo tillarining xilma-xilligi va ularning yo'qolishining muammolari keng ko'lamli ilmiy tadqiqotlarni talab etadi. Globalizatsiya jarayonida tillarning yo'qolishi yangi ijtimoiy va madaniy muammolarni yuzaga keltirmoqda. Shu bilan birga, tilni saqlash uchun bir qator yondoshuvlar ishlab chiqilishi zarur. Tilni saqlashning eng samarali yo'li, uni yosh avlodlarga o'rgatish va ta'lim tizimida tilni targ'ib qilishdir. Mahalliy tillarda ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish, jamiyatda tilning ahamiyatini tushuntirish va uning madaniy qadriyatlarini saqlash muhimdir.

Shuningdek, til siyosatidagi o'zgarishlar ham tilni saqlashda muhim rol o'ynaydi. Bir nechta davlatlar, kichik tillarning yo'qolishini oldini olish uchun qonunlar va strategiyalar ishlab chiqqan.

Misol uchun, Kanadada va Avstraliyada mahalliy tillarni saqlashga qaratilgan ko'plab dasturlar mavjud. Biroq, tilni saqlashda hukumatlar, ta'lim tizimlari va mahalliy xalqlar o'rtasida hamkorlik talab etiladi.

Qo'shimcha tahlil va zamonaviy yondashuvlar

Zamonaviy ilmiy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, til yo'qolishi jarayoni faqat ijtimoiy yoki iqtisodiy omillar bilan emas, balki texnologik rivojlanish bilan ham chambarchas bog'liqdir.

XXI asrda raqamli texnologiyalarning tez sur'atlarda rivojlanishi kichik tillarning saqlanishi uchun ham xavf, ham imkoniyat sifatida namoyon bo'lmoqda. Bir tomondan, global internet makonida asosan ingliz tili ustunlik qilmoqda, bu esa boshqa tillarning siqib chiqarilishiga olib keladi.

Ikkinchi tomondan esa, raqamli platformalar kichik tillarni saqlash va rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda.

Masalan, mobil ilovalar, onlayn lug'atlar va ijtimoiy tarmoqlar orqali yosh avlod o'z ona tilini o'rganish va undan foydalanish imkoniyatiga ega bo'lmoqda. Bu esa tilni faqat og'zaki emas, balki yozma va raqamli shaklda ham saqlash imkonini beradi. Shu sababli, tilni saqlash strategiyalarida zamonaviy texnologiyalardan samarali foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Bundan tashqari, so'nggi yillarda tilni tiklash (language revitalization) bo'yicha muvaffaqiyatli tajribalar ham kuzatilmoqda.

Ayrim davlatlarda hukumat tomonidan qo'llab-quvvatlanayotgan dasturlar orqali yo'qolib borayotgan tillar qayta tiklanmoqda.

Masalan, mahalliy tillarda ta'lim berish, ommaviy axborot vositalarida ushbu tillardan foydalanish va madaniy loyihalarni amalga oshirish orqali tilning ijtimoiy mavqeini oshirishga erishilmoqda.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, dunyoda mavjud taxminan 7000 ta tilning qariyb 40 foizi yo'qolib ketish xavfi ostida turibdi. Har ikki haftada kamida bitta til yo'qolib borayotgani qayd etilgan. Bu esa til xilma-xilligini saqlash masalasining naqadar dolzarb ekanligini ko'rsatadi.⁵⁴

Til siyosati ham bu jarayonda muhim rol o'ynaydi. Samarali til siyosati davlat darajasida ishlab chiqilib, ta'lim tizimi bilan integratsiyalashgan bo'lishi zarur.

Ayniqsa, rivojlanayotgan mamlakatlarda mahalliy tillarni qo'llab-quvvatlash orqali nafaqat tilni, balki milliy madaniyatni ham saqlab qolish mumkin.

Shuningdek, jamiyatning tilga bo'lgan munosabati ham katta ahamiyatga ega. Agar jamiyatda ma'lum bir til nufuzli deb hisoblanmasa, yosh avlod ushbu tilni o'rganishga qiziqmaydi. Shu sababli, tilni saqlash faqat hukumat yoki ta'lim tizimi vazifasi emas, balki butun jamiyatning umumiy mas'uliyati hisoblanadi.

Xulosa

Dunyo tillarining xilma-xilligi insoniyatning boy madaniy merosidir. Ammo globalizatsiya va ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlar tufayli tillar o'rtasidagi dominatsiya o'sib, kichik tillar yo'qolib bormoqda.

Bu nafaqat tilning, balki shu tilga xos bo'lgan madaniyatning ham yo'qolishiga olib keladi. Tilni saqlash uchun ta'lim tizimida mahalliy tillarda o'qitish, til siyosatini yaxshilash va madaniy⁵⁵ qadriyatlarni targ'ib qilish muhim choralar hisoblanadi.

Har bir tilning o'ziga xos tarixi, madaniyati va dunyoqarashi mavjud bo'lib, ularning yo'qolishi insoniyatning boy madaniy merosini yo'qotishga olib keladi.

⁵⁴ UNESCO. Atlas of the World's Languages in Danger. – Paris: UNESCO Publishing, 2010. – P. xx.

⁵⁵ UNESCO. Education in a Multilingual World. – Paris: UNESCO Publishing, 2003. – P. xx.

REFERENCES:

1. Crystal, D. (2003). *Language death*. Cambridge University Press.
2. Fishman, J. A. (1991). Reversing language shift: Theoretical and empirical foundations of assistance to threatened languages. *Multilingual Matters*.
3. Grenoble, L. A., & Whaley, L. J. (2006). *Saving languages: An introduction to language revitalization*. Cambridge University Press.
4. Harrison, K. D. (2007). *When languages die: The extinction of the world's languages and the erosion of human knowledge*. Oxford University Press.
5. Krauss, M. (1992). The world's languages in crisis. *Language*, 68(1), 4–10.
6. Luntamo, R. (2012). Language preservation and the role of education in language maintenance. *Educational Review*, 35(2), 99–113.
7. Nettle, D., & Romaine, S. (2000). *Vanishing voices: The extinction of the world's languages*. Oxford University Press.